

A KÜLFÖLDI TŐKE ÉS A MULTINACIONÁLIS CÉGEK SZEREPE ÉS A GAZDASÁGRA GYAKOROLT HATÁSA MAGYARORSZÁGON

Tóth-Kmoskó Éva
Villeroy&Boch Magyarország Kft.

SUMMARY

Presence of the international companies, alien properties, and the foreign capital in Hungary is under a wide social debate. It is the foreign capital which established Hungary's long-range development and this capital will significantly influence it in the future, too. After the political transformation reintegration into the world economy, establishment of market economy and modernization of the economic structure realized by foreign investments implied an outstanding potential for further development.

However, by today the capital drawing ability of Eastern Europe, and Hungary has declined as a result of which adaption to the new situation, reversal of this trend, our ability to keep the capital, and giving the chance to companies in home property all are of stressed importance.

I could conclude that it is absolutely necessary to improve the capital attracting ability of Hungary from the aspect of her future development.

It is necessary to become specialized in new fields, in activities which need labour force of high qualification, for example we can aim at location of service, financial and administrative centres within the company groups to our country.

It is important to increase the efficiency of subventions. Besides, it is advisable to pay attention to regional development if we want prevent companies from leaving our country after that the subventions have been finished.

We should pay more attention to the soft factors of capital attraction. It is necessary to consider what qualitative and quantitative conditions a given area has for example, in the fields of life quality, education and culture.

1. BEVEZETÉS

A posztoszocialista országokban – köztük hazánkban is - a 80-as éves végén jelentek meg az első külföldi beruházók. Európa keleti blokkjának felzárkóztatása a külföldi tőkebefogadás által, azaz a multinacionális vállalatok térhódításával kezdődhetett el. A folyamat kibontakozását jelentősen elősegítette egyrészt a globalizáció, másrészt pedig a potenciális tőkefogadó országok gazdaságpolitikája. Utóbbi jelentősen elősegítheti, vagy éppen bizonyos keretek között fékezheti a világgazdasági átalakulás hatásait. A következőkben a Magyarországra érkező külföldi tőkebeáramlás jellemző mozzanatait és annak hatásait veszem górcső alá.

2. KÜLFÖLDI MŰKÖDŐ-TŐKEBEÁRAMLÁS A RENDSZERVÁLTÁSTÓL AZ 1990-ES ÉVEK VÉGÉIG

Hazánkban a rendszerváltás előtt a nemzetköziesedés fogalma jórészt kimerült a KGST-országokkal folytatott sajátos kapcsolatrendszerben és a külföldi tőkebefektetés szerepe minimális volt.

A rendszerváltás azonban mérföldkövet jelentett, mivel a korábbi gazdasági kapcsolatok minőségileg megváltoztak, szinte korlátlan lehetőségek nyíltak a nemzetközi cégek számára ahhoz, hogy nálunk termelő- és szolgáltató vállalkozásokat építsenek ki. (Simai 2007)

Ha a 90-es éveket vizsgáljuk, akkor megállapítható, hogy hazánkba a legtöbb tőkét a németországi vállalatok hozták, elsősorban az energetikai privatizációban történő jelentős részvételnek köszönhetően. Az Egyesült Államok is jelentős részt vállalt a zöldmezős beruházásokból. (General Electric, General Motors, Ford, Gardin Glass).

Emellett megjelentek osztrák, francia, holland, olasz befektetők is.

A külföldi tőke először jellemzően Budapest és környékére, valamint Észak-Dunántúlra koncentrált, ugyanakkor némileg teret nyert az autópályákhoz közeli térségek, így Északkelet-Magyarország (TVK, Borsodchem, Alkaloida) és a keleti országrészben Gödöllő, valamint Kecskemét. (Diczházi 1998)

A fejlett piacgazdaságokba való integrálódás fontos tényezője a *direkt tőkeimport*, mely a GDP-re is nagy befolyással van, hiszen közvetlenül megvalósul a fejlett technika átültetése és a tőkeimport mellett megjelenik a modern vállalatirányítás. A multinacionális vállalatok már meglévő kapcsolataiknak köszönhetően nagyon jó eredménnyel büszkélkedhetnek a külpiacok megszerzésében. Mindezek fontos szerepet játszanak abban, hogy a tranzíciós pályára lépő ország *relatív magas fenntartható növekedési ütemet képes elérni*, akár egy-két évtizedes időtávlatban is.

1997-re, vagyis a meginduló növekedés kezdetére a magyar gazdaságba beáramló működő tőke állománya 15,5 milliárd dollárt tett ki, ami '97-es dollárárfolyamon számítva a GDP 42%-át jelentette. Ekkorra Magyarország elveszítette vezető helyét a direkt tőkeimport-állomány abszolút nagyságát nézve a volt szocialista országok között, de az egy főre jutó összes direkt import, valamint a direkt tőkeimport GDP-re vetített arányában még mindig vezető helyet foglalt el.

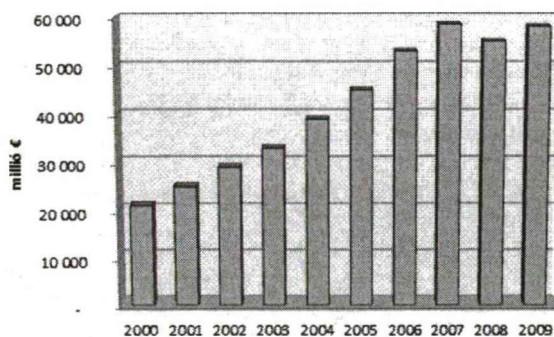
A kezdeti időszakban a feldolgozóiparba irányult a tőkeimport több mint fele, de 1997-re ez az arány megváltozott, mivel a szolgáltató szektor szívta el a nagyobb import tőkét, ekkorra a súlya 59%-ot tett ki.

Mindez a *növekedés ütemét jelentősen befolyásolta*, hiszen az exportdinamika a feldolgozóiparban eleinte lényegesen nagyobb volt, mint a terciér szektorban. A technikai fejlődés mára már a szolgáltatási szektorban is jelentős, ezért ez a terület is jelentősen befolyásolja a hosszú távú fejlődést. Azt is érdemes megfontolás alá venni, hogy a viszonylag magas növekedési ütem a tranzíciós pályán a követő gazdaságban mindig nagyobb, mint a vezető gazdaságé. (Erdős 2003)

3. KÜLFÖLDI MŰKÖDŐ-TŐKEBEÁRAMLÁS AZ EZREDFORDULÓ UTÁN

Ha a működő tőke-beáramlási folyamatot hosszabb távon, azaz 1990. és 2009. év között vizsgálom, akkor már hazánkban a külföldi működő tőke állománya meghaladja az 58 milliárd eurót.

A Magyarországra érkező közvetlen külföldi tőkebefektetések 2000-től 2008-ig tartó éves megoszlását az alábbi oszlop-diagram tartalmazza, melyből kitűnik, hogy a 2007. év kiemelkedő volt az 58 457 millió eurós összegével. 2008-ban a tőkeállomány csökkenése egyértelműen a külföldi tőke kivonásnak köszönhető. A diagramból az is jól lekövethető, hogy a növekedés 2007-ig folyamatos, addig a vizsgált időszakban a beáramlott tőke több mint duplájára növekedett, majd némi visszaesést követően 2009-ben majdnem elérte a 2007. évi szintet az 58 420 millió euró összeggel.

1. ábra. A magyarországi közvetlen külföldi tőkebefektetések állományának alakulása 2000-től 2009-ig.

Forrás: Magyar Nemzeti Bank 2011 alapján saját szerkesztés

A 90-es évekre jellemző *magas német befektetési arány* Magyarországon 2009-re is megmaradt, hiszen az összes külföldi tőkebefektetésből ez az ország 25,4% részt vállalt. 2000-től 2009-ig vizsgálódva az is megállapítható, hogy a közvetlen tőkebefektetések nagy része Európából származik, mivel ez az arány az évek során 79-84% között mozgott. A német tőke (25%) mellett kiemelkedő a holland (14,57%), az osztrák (12,87%), a francia (5,67%), a luxemburgi (5,01%) és az amerikai (3,65%) részarány.

2009-ban is fennmaradt az ezredfordulón már megfigyelhető tendencia, hogy a szolgáltató ágazatok szívták fel a beáramló külföldi tőke több mint felét. A szolgáltató ágazatokba irányult a külföldi tőke nagy része (64,9%), nem is érzékelhető a bányászatba, vagy a mezőgazdaságba áramló tőke, mind 1% alatti, míg a feldolgozóipar 24,8%-ot képviselt. (Magyar Nemzeti Bank 2011)

4. A MULTINACIONÁLIS CÉGEK JELENLÉTÉNEK HAZAI HATÁSAI

A XXI. században a nemzetköziesedés tekintetében igen nagy szerephez jutnak a multinacionális társaságok, bankok, a multilaterális szervezetek és az Európai Unió.

Simai Mihály 2007-ben megjelent könyvében a következőt olvashatjuk: „A transznacionális társaságok nemzetgazdasági fontosságát tekintve *Magyarország az ENSZ Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciájának* kutatói által számított *„transznacionalizáltsági mutató”* tekintetében a fejlett országok között és az EU keretében is a hetedik helyen áll, *világméretekben* pedig nyolcvan ország közül a *tizenkettedikek* vagyunk. A transznacionalizáltsági mutató alapja a nemzetközi társaságok tőketulajdonának nagysága, az általuk termelt új érték aránya a BNT-ben, az általuk foglalkoztatottak aránya a dolgozói létszámban.” (Simai 2007)

A multinacionális vállalatok hazai térnyerésének megítélése *folyamatos viták* kereszttüzeiben áll.

Vizsgáljuk meg közelebbről a hatásokat!

A magyar gazdaság *világ gazdasági reintegrációjának* folyamatában a 90-es évek óta a külföldi szektor bővülése vált a legfontosabb tényezővé. E folyamat belső hatása is kiemelkedő.

A külföldi tulajdonú vállalatok jelentősen *átformálták a magyar nagyipar szerkezetét*, az exportot és importot, a technikai fejlődés mértékét és irányát, valamint a szolgáltató szektor minőségét.

Ne felejtjük el, hogy e nemzetközi vállalatok jelentősen befolyásolják *az állam és a*

lakosság jövedelmeit és a foglalkoztatottságot.

Nyilvánvaló, hogy a fenti folyamat révén közvetlenül *ki vagyunk téve a nemzetközi piaci folyamatok hatásainak* (legyen az pozitív, vagy negatív hatás), mindez segíti a magyar gazdaság növekedését, de ezzel együtt számolnunk kell a jelentős ingadozások, a verseny és akár a spekulatív műveletek lehetséges következményeivel is.

A külföldi zöldmezős ipari beruházások által *új munkahelyek* jönnek létre, ezen vállalatok túlnyomórészt exportra termelnek. Legjelentősebb képviselőjük az Audi, Opel, Suzuki, Ford, Philips, Nokia, Sony stb.

Nagyobb szakmai és társadalmi kritika fogalmazódik meg az energiaszektor és a pénzügyi intézetek külföldiek részére történő privatizációja kapcsán. Előbbi az *áremelésekkel*, utóbbi a magyar vállalkozások *nehezebb hitelhez jutásával* és a *külföldi kontroll növekedésével* magyarázható.

Az élelmiszeripari és kereskedelmi „multik”, hipermarketek átsábítják a *hazai tulajdonú* kis- és közepes méretű boltok vásárlóit, mely folyamat egyértelműen az utóbbiak *ellehetetlenüléséhez* vezet.

A multinacionális cégeknél a fejlesztésekről, a profit sorsáról, a beruházásokról az *anyavállalat központjában születik döntés*, így mi annak vagy nyertesei, vagy vesztesei lehetünk. Nyertesei lehetünk a további itthoni beruházások, regionális „alközponti” funkció betöltése révén, ugyanakkor más országban lévő leányvállalatok is „elorrozhatják” előlünk ezen lehetőségeket, ami további kockázatot jelent.

A külföldi tőke megjelenését megelőzően a hazai állami cégek tőkehiányban szenvedtek, mely megakadályozta a versenyképes műszaki-technológiai beruházások sorát.

Nyilvánvaló, hogy a nemzetközi cégek a fenti problémát saját tőkeerejük, illetve alacsonyabb költséggel járó hitelek révén megoldották, azaz a tulajdonosok *biztosítani tudták* a vállalat átszervezéséhez, a korszerűbb gépek, technológiákhoz szükséges *pénzügyi és műszaki forrást* is.

A hazai tapasztalatok szerint a multinacionális cégek a privatizált vállalatoknál komoly *átszervezést* hajtottak végre. Ez érintette az értékesítési és marketing osztályokat, az értékesítési hálózatokat, melyektől a piacgazdasági kívánalmaknak mindinkább megfelelő, vevőorientáltabb működést követelt meg. Alapvetően két stratégia valósult meg, nevezetesen a vállalatcsoportra jellemző standardok átültetése, vagy a helyi fogyasztói szokásoknak megfelelő marketing- és értékesítési stratégia.

A pénzügyi vonalon jellemző volt, hogy a tulajdonos által delegált munkatárs személye által egy *erős kontroll* jött létre, melyet a vállalat mélyebb megismerése, és a tartalékok felmérése kísért. Emellett jellemzővé vált a *pénzügyi információs rendszer modernizálása*, valamint az *ügyviteli rendszerek kiépítése*.

Számos nemzetközi cég költségei között megjelennek a know-how, a licence-k, a tanácsadói díjak, menedzsment szolgáltatások díjai, melyek segítségével többek között az *adóoptimalizálás* is megvalósítható a vállalatcsoporton belül.

Az újonnan megszerzett hazai cégek termékpalettája is átalakult, mely a vállalatcsoport stratégiájához jobban igazodik. Ezáltal a *kapacitás-átalakítás, -bővítés és -kihasználás* az egyes leányvállalatoknál hatékonyabb működést eredményezett, esetleg ezzel *kiszorítva a kisseriás gyártást*.

A *profitlisztítés* révén egyes kiszolgáló tevékenységeket (karbantartás, takarítás, étkeztetés, biztonsági szolgálat) kiszerveztek és már külső vállalkozóktól rendelték meg (outsourcing).

A *kutatás-fejlesztés* területén a kapacitást az átfogó vállalatcsoporti érdekeknek vetik alá, mely szintén *újjászervezést*, leépítést, vagy épp új kutatóbázis kiépítését jelenti. Egyre inkább elterjedtek az ún. regionális kutatás-fejlesztési részlegek.

A multinacionális cégek általában központosított beszerzési politikát folytatnak,

melynek a nagy volumenű rendelésből adódó árkedvezménye jelentős költségelőnyt kovácsol. Ennek következtében sajnos *lecserélésre kerültek* a csak hazai céget kiszolgáló, korlátozott kapacitással bíró *helyi háttérpári beszállítók* és az import aránya ezen a téren megemelkedett. Így komoly piacvesztést szenvedtek el pl. a Lehel Hűtőgépgyár, a Tungsram, a Telefongyár egykori beszállítói. Ezen túlmenően a *beszállítói kör meghatározásánál a minőség, az ár és a szállítási megbízhatóság* döntő fontosságú, melynek révén csak a versenyképes cégek maradhatnak bent. Utóbbiak viszont más országban működő leányvállalatokat is kiszolgálhatnak.

A *vezetői szinteken erős az anyavállalati kontroll*, a hazai vezetők önállósága kisebb, mint a magyar tulajdonú vállalatoknál.

A nemzetközi cégek jórészt *fiatal, iskolázottabb munkaerőt alkalmaznak*, akik rugalmasabban adaptálják az új ismereteket, és sokkal inkább terhelhetőek, mint idősebb kollégáik. Ezért a külföldi tulajdonú cégek hajlandóak *magasabb bért* fizetni alkalmazottaiknak, bár e *munkavállalók termelékenysége* kompenzálja a magasabb munkaerő-költséget.

Magyarországon a multinacionális cégek révén megvalósult *tudástranszfer* által olyan humán erőforrás jelent meg a magyar munkaerőpiacon, ami valóban kreatív, termelékeny és versenyképes. Emellett a modern vállalatvezetési, illetve menedzsment ismeretek széles körben elterjedtek. Az idegen nyelvtudás ebben a környezetben elengedhetetlen és a szervezeti és szervezési ismeretek, valamint a vállalatirányítási rendszerek ismerete szintén széles körben elterjedt.

A külkereskedelmi mérleg vonatkozásában megfigyelhető, hogy a külföldi tőkebefektetések *kezdeti időszakában romlik a külkereskedelmi mérleg*, hiszen előtérbe kerülnek az anyavállalat beszállítói, ezt később kompenzálhatják a megerősödött hazai beszállítók export kiszállításai. Az ipari technológiák nagy részénél a beruházások javarészt importból valósulnak meg, tehát ezek a típusú fejlesztések rontják a mérleget. Ezt azonban az ezekből eredő későbbi exporttöbblet ellensúlyozni tudja. A hazai piacok megszerzésére irányuló külföldi tőkebefektetéseknél az import előtérbe kerülhet főként a személygépkocsi-összeszerelés, a telefonközpont-gyártás vagy a csomagolástechnika területein.

A folyó fizetési mérleg a külföldi tőkebehozatal révén (beruházások, fejlesztések) javul, azonban a profittranszfer - azaz a nyereség devizában történő kiutalása - révén romlik. Az osztalékfizetés mellett más *jövedelem-kivonási technikák* is megjelennek, nyilvánvalóan az adóoptimalizálás okán.

Számos ágazatban – pl. az építőiparban, kereskedelemben, élelmiszeriparban és az energiaszektorban, közműszektorban - a külföldi tőke megjelenésével komoly mértékű *koncentráció* jött létre, melyet a nagyobb piaci részesedés, az *optimális üzemméret* indukált.

Emellett több ágazatban megfigyelhető a *verseny növekedése*, hiszen a hazánkban meghonosult a versenyszellem, mely egyrészt a hazai vállalatokat is versenyképessé tette, másrészt a verseny a vevők érdekeit is szolgálja pl. a pénzügyi szektor területén.

A hazánkba érkező külföldi menedzserek és azok családja jelentős jövedelmű fogyasztóként élnek mindennapjaikat. Ezen igények kielégítése miatt *kulturánkba begyűrűzik a nemzetközi jelleg*, mely kulturális programokban, a nemzetközi média terjedésében, speciális szolgáltatásokban testesül meg. (Antalóczi 1998) (Diczházi 1998) (Szalai 2008)

5. A MULTINACIONÁLIS CÉGEK JÖVŐJE HAZÁNKBAN

A működő tőke megszerzésének gondolatára a „kevés a főka és túl sok az eszkimó” kép jelenik meg előttem. A '90-es években hazánk a periféria-országokra jellemző módon az *olcsó munkaerő* és a *kormányzati támogatások* révén tudta becsalogatni a külföldi tőkét. Azonban a privatizációs időszakot követően az FDI-beáramlás dinamikája csökkenni látszik, azaz *stratégiát kell váltanunk a többi periférián működő országhoz képest*.

A *kivonulások is súlyosan érintik a hazai gazdaságot*, gondoljunk az IBM példájára és azokra a cégekre, amelyek semmilyen kapcsolatot nem kívántak, illetve kívánnak kiépíteni a hazai vállalkozásokkal, összeszereltetik a külföldi beszállítóktól érkező termékeket, melyet rögtön továbbítanak a külföldi piacok felé. Az ilyen gyökeret nem eresztő cégek általában bérlik az üzemsarnokot, sőt a munkaerő jelentős részét is, ezáltal pár hét alatt könnyedén telephelyet tudnak váltani.

Mindenképpen a magasabb hozzáadott értéket létrehozó, illetve a hazai beszállítókat és képzett munkaerőt preferáló tevékenységeket kell „helyzetbe hoznunk”, főként a kutatás-fejlesztésnek kell kulcsszerephez jutnia.

Ez javarészt megóvhat minket a kitelepülésektől, bár biztosra menni ebben az esetben sem lehet, hiszen a *profitorientáció* lebeg a nemzetközi cégek stratégiai döntéshozóinak szeme előtt. A szolgáltató- és logisztikai központok is kitörési pontot jelenthetnek hazánk számára, bár napjainkban ez is óriási versenyt jelent.

A gyökértelen nemzetközi vállalatok mellett meg kell említenünk a másik pólust is, hiszen vannak javarészt olyan vállalatok, *melyek K+F tevékenységet* is folytatnak hazánkban, ilyen például a General Electric, Sanofi Chinoin, Nokia, Siemens, Audi, Knorr-Bremse, Flextronics, Michelin, Unilever stb. (Ivics et al. 2004)

Új befektetőként jelent meg 2009-ben Kecskeméten a Mercedes, mely 2012-ben kezdi magyarországi termelését és reméljük, hogy a fenti körhöz is csatlakozni fog.

A hazánkba betelepült high-tech iparágban tevékenykedő nemzetközi cégek esetében beruházási döntéseinek meghozatalakor az *iparban lévő know-how* is befolyásoló tényező volt. Az pedig még nagyobb előrelépés, amikor a magyarországi telephelyeken, a gyártóhely kategórián túllépve fejlesztési és tesztközpontok létesülnek. Erre kiváló példa az egri ZF leányvállalata, mely tudományos partnerévé választotta a Miskolci Egyetemet és a Budapesti Műszaki Egyetemet. Ebben az esetben is a cég irányt szab a kutatásoknak, és a kutatási eredmények azonnal berobbanhatnak a technológiafejlesztés területére, mely visszahat hazánk exportképességére, a gazdaság növekedésére. Ennél *jobb win-win kapcsolatot* nehezen tudok elképzelni. (Bogdán 2007)

6. ÖSSZEFOGLALÁS

A téma feldolgozása során arra a következtetésre jutottam, hogy a magyar gazdaság jövőbeni fejlődésének szempontjából elengedhetetlen a tőkevonzó képességét javítani. Ennek érdekében az alábbiakat tartottam fontosnak kiemelni:

- Nagyobb figyelmet kell kapniuk a magasabb hozzáadott értékű tevékenységeknek.
- A *szolgáltatásokra való átállás* mindenképp új helyzetet teremt, hiszen ez a telephelyi előnyökről való gondolkodást is megváltoztathatja. Ezáltal előtérbe kerülhet a magas fokú szakképzettség és a nyelvtudás.
- A külföldi tőke feldolgozóiparba történő áramlása akkor valósulhat meg sikeresen, ha *megfelelő szolgáltató háttér jön létre*.
- Tovább kell fejleszteni a közlekedési és hírközlési infrastruktúrát.
- *Új területekre, magasabban kvalifikált munkaerőt igénylő tevékenységekre kell szakosodni*, például megcélozhatjuk a nemzetközi vállalatcsoportokon belüli szolgáltató, pénzügyi, számviteli központok hozzánk történő telepítését.
- Növelni kell a *szubvenciók hatékonyságát*. Emellett a területfejlesztésre is gondot kell fordítani, ha el akarjuk kerülni, hogy a támogatások megszűnésével a cégek továbbálljanak.
- Vissza kell szorítani a korrupciót.
- Nagyobb figyelmet kellene szentelni a tőkevonzás puha tényezőinek, figyelembe kell venni, hogy az adott terület milyen mennyiségi és minőségi adottságokkal

rendelkezik például az *életminőség, az oktatás és a kultúra* területén.

Ezáltal nem csupán hosszú távú tőkeimporthoz, hanem folyamatos tudástranszferhez is juthat Magyarország.

Emellett szükség van a nemzetközi kitettségünkől eredő kockázat minimalizálására is.

A hazai cégek felzárkóztatása óriási kihívást jelent, de egy stratégiailag átgondolt, jól szervezett támogatási rendszerrel ezek a vállalatok a nemzetközi cégek komoly, nagy súlyú beszállítóivá, sőt akár versenytársaivá, vagy a hazai piac jelentős szereplőivé válhatnak, nem csak magyar, hanem nemzetközi viszonylatban is.

A mai magyar gazdaság kiemelt kérdése az, hogy a rendelkezésünkre álló hazai humán tőkét hogyan tudjuk kiaknázni mind a nemzetközi, mind pedig a magyar tulajdonban lévő cégek javára, amellett, hogy a mind anyagilag, mind pedig szakmailag megbecsült alkalmazotti réteg, a menedzsment, az adóbevételek révén az államháztartás és ezáltal, közvetetten a magyar társadalom elégedett lehessen. Tisztában vagyok azzal is, hogy nem minden külföldi cég hagyott, illetve hagy maga mögött sikertörténeteket Magyarországon, éppen ezért a kormányzat felelőssége is ennek a kockázatnak a minimalizálása, például azáltal, hogy a külföldi cégeket ösztönözni kell a hosszú távú maradásra, és a magyar beszállítók igénybevételére.

Öszinte reményeimnek adok hangot akkor, amikor elképzelek egy olyan jövőt, ahol a hazai közvélemény tudatában a multinacionális cég fogalma nem negatív érzéseket, hanem leginkább a bizalmat, a fejlődési lehetőségeket, a követendő mintát, a hazai gazdaság fejlődését, a kulturális sokszínűséget jelenti majd.

IRODALOMJEGYZÉK

Antalóczy K. (1998): A multinacionális cégek szerepe a világgazdaságban, Kelet-Közép-Európában és Magyarországon. Korunk. 3. évf. IX/3. www.hhrf.org/korunk/9803/3k02.htm (2011.02.20.)

Bogdán Z. (szerk.) (2007): Multinacionális cégek hatása a kutatás-fejlesztésre - Az együttműködés kényszer és lehetőség. Gazdasági Tükörcső magazin. 2007/4. <http://www.gtm.hu/magazin/multinacionalis-cegek-hatasa-a-kutatas-fejlesztésre> (2011.02.20.)

Diczházi B. (1998): Tapasztalatok és tanulságok. Külföldi működőtőke-befektetések Magyarországon. Korunk. 3. évf. X/11. www.hhrf.org/korunk/9811/11k27.htm (2011.02.20.)

Erdős T. (2003): Fenntartható gazdasági növekedés. Akadémiai Kiadó. Budapest.

Ivics M. – Katona K. – Schlett A. (2004): Vonzó-e Magyarország a működő tőke számára? In: Botos Katalin: Pénzügyek a globalizációban. JATEPress. Szeged.

Magyar Nemzeti Bank (2011): Közvetlen tőkebefektetések (idősorok). A nem rezidensek magyarországi közvetlen tőkebefektetés (részvény, egyéb részesedés és újrabefektetett jövedelmek) állományának országokénti megoszlása. www.mnb.hu/Statistika/statistikai-adatok-informaciok/adatok-idosorok/vii-kulkereskedelem/mnbhu_kozetlen_tokebef (2011.02.20.)

Simai M. (2007): A világgazdaság a XXI. század forgatagában. Akadémiai Kiadó. Budapest.

Szalai E. (2008): A multinacionális vállalatok, valamint társadalmi, gazdasági és politikai kisugárzásuk Magyarországon. Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok. www.otka.hu/index.php?akt_menu=3713 (2011.02.20.)